

SOCIAL SCIENCES

Концепт «УНІВЕРСИТЕТ» як структурний елемент образотворення української вищої школи (на прикладі тижневика «Освіта України»)

А. В. Волик

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут журналістики, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: alina_mav@ukr.net

Paper received 06.02.21; Accepted for publication 18.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-249IX44-14>

Анотація. У статті досліджено концептуальне поле концепту УНІВЕРСИТЕТ офіційного видання Міністерства освіти й науки України «Освіта України», проаналізовано його субконцепти, а також роль концептів у процесі образотворення. Визначено, що на сторінках «Освіта України» переважають субконцепти позитивного оцінного значення. Панівними субконцептами концептуального поля УНІВЕРСИТЕТ у газеті є РЕФОРМУВАННЯ ТА ЯКІСТЬ ОСВІТИ. За кількістю тематичних матеріалів вони є найбільшими й мають позитивне оцінне значення. Негативними або частково негативними є субконцепти КОРУПЦІЯ, ПЛАГІАТ, ДИСЕРТАЦІЯ, ФІНАНСУВАННЯ. Однак матеріали із такими субконцептами майже не зустрічаються, є поодинокими.

Ключові слова: образ університету, образотворення, публіцистичний образ, медіаобраз, концептуальне поле, субконцепт.

Вступ. Сьогодні університети стають повноцінними самостійними суб'єктами господарювання. Точиться серйозна конкурентна боротьба за абітурієнтів. Водночас найголовнішим фактором формування образу вищого навчального закладу є його присутність в інформаційному просторі, виразниками якого є ЗМІ, серед яких і видання владних структур. «Освіта України» – офіційна щотижнева друкована газета Міністерства освіти і науки України, висвітлює основні події в освітній сфері нашої держави, зокрема прийняття нових законів та поправок до них, зміни у правилах та механізмах проведення вступної кампанії, присудження премій та нагород видатним науковцям, нарахування студентських стипендій та фінансування наукових досліджень.

Ці наукові розробки можуть стати частиною ґрунтовного дослідження про процес творення образу університету, його специфіку, імідж українських вищих навчальних закладів, роль ЗМІ у формуванні образу університету в майбутніх абітурієнтів та студентів, вплив соціальних мереж на творення образу університету, у глобальній перспективі бути джерельною базою для створення практичного механізму формування образу вищих освітніх інституцій у суспільстві.

Мета. Окреслити концептуальне поле концепту УНІВЕРСИТЕТ тижневика «Освіта України», визначити емоційне забарвлення образу університету як інституції на сторінках видання.

Матеріали й методи. У статті використано такі загальнонаукові методи як порівняльно-історичний, описовий, класифікацій, а також спеціальний метод соціальних комунікацій – контент-аналіз. Джерельною базою дослідження є матеріали тижневика «Освіта України» про університет за 2017-2019 роки. Загальна кількість проаналізованих випусків – 100.

Короткий огляд публікацій по темі. Образ – специфічна для літератури і мистецтва конкретно чуттєва форма відображення дійсності [1, с. 396]. Джерельною базою нашого дослідження є публіцистичні матеріали,

які у свою чергу є виразниками саме публіцистичного або медійного образу.

Поняття медіаобразу стало предметом наукового дискурсу з 2000-х років. Науковці розмежовують медіа- та публіцистичний образи, розглядаючи останній через призму чуттєво-емоційної, художньої та естетичної площини [2; 3 с. 175], а медіаобраз – з боку іміджології та раціональної інформації в ЗМІ. Загалом, медіаобраз у дослідженнях пов'язують із «сукупністю емоційних і раціональних уявлень, заснованих на інформації, одержуваної з ЗМІ» [4, с. 42-44; 7, с. 93-96], а публіцистичний образ розглядають як його невід'ємну складову частину [8, с. 31-33].

Концепт є основоположним структурним елементом публіцистичного та медійного образів. Концепт – це будь-яка оперативна змістовна одиниця мислення (поняття, образ, схема дії), що існує в нашій психіці і, маючи статус пізнавальної категорії, виступає посередником між словами й екстралінгвальною дійсністю, а отже, є частиною нашого розуміння світу [5, с. 90-93; 9, с. 191-192]. Концепт охоплює всі наявні в тексті слова-асоціати, що репрезентують його [6, с. 211]. До прикладу, концепт УНІВЕРСИТЕТ у журналістському матеріалі може виражатися через слова-асоціати «альма-матер», «місце отримання знань», «вуз», «ВНЗ» та інші. Крім того, залежно від того, який концепт (позитивний чи негативний) є ключовим, текст, відповідно, може набувати того чи іншого оцінного значення.

Важливу роль у формуванні позитивного чи негативного образу матеріалу відіграють субконцепти – складники концептуального поля, які є наступними за величиною після концепту. Наприклад, такі субконцепти як ЗНАННЯ, УСПІХ, ТАЛАНТ, РОЗУМ, ДОПОМОГА, ТУРБОТА та інші формують позитивний образ університету у тексті, а КУМІВСТВО, ХАБАР, КОРУПЦІЯ – негативний.

Тобто, концепти та їхні субконцепти – складники структури публіцистичного твору, опорні точки, через призму яких формується образ журналістського мате-

ріалу та окремих об'єктів у ньому зокрема. Проводячи аналогію із аксіологічними моделями [6, с. 212], центральними метаконцептами є ДОБРО та ЗЛО, усі ж інші концепти й субконцепти є їхніми виразниками залежно від закладеної інформації та журналістського контексту. Аксіологічні моделі на рівні з концептами є структурними елементами публіцистичного образу. У своєму дослідженні ми взяли за основу аксіологічну модель «добре-погане», або ж «позитивне-негативне», оскільки такі моделі як «своє-чуже» і «старе-нове» майже не представлені в матеріалах тижневика «Осві-

та України».

Результати та обговорення. Методом суцільної вибірки було відібрано матеріали освітньої тематики про вищу школу за 2014-2018 роки. Загальна кількість матеріалів у газеті за 2014-2018 роки – 6935. Кількість статей, у яких виявлено концепт УНІВЕРСИТЕТ, – 507, із них, де образ вищої освіти є позитивним – 191, негативним – 22, нейтральним – 275. Амбівалентних текстів, у яких превалюють аксіологічні моделі «своє-чуже» і «старе-нове» – 19. Отримані дані у відсотковому значенні наведено в таблиці (Таблиця 1).

Видання	Чіткі тексти			Амбівалентні тексти
	Позитивні, %	Негативні, %	Нейтральні, %	
«Освіта України»	37	4	54	5

Таблиця 1. Кількісні показники вияву концепту УНІВЕРСИТЕТ на сторінках тижневика «Освіта України»

Перевагу позитивних матеріалів над негативними можна пояснити провладним спрямуванням видання, а значну кількість нейтральних за своїм емоційним значенням текстів – превалюванням інформаційних повідомлень над аналітичними матеріалами.

Рисунок 1. Концептуальні зв'язки концепту УНІВЕРСИТЕТ на сторінках тижневика «Освіта України»

Концептуальне поле поняття УНІВЕРСИТЕТ тижневика «Освіта України» складається із таких субконцептів як РЕФОРМУВАННЯ, РЕКТОР, СТУДЕНТ, ЗНО, ЗДОБУТКИ, МІЖНАРОДНА СПІВПРАЦЯ, ДИСЕРТАЦІЯ, ПЛАГІАТ, ЯКІСТЬ ОСВІТИ, ВОЛОНТЕРСТВО, ФІНАНСУВАННЯ, КОРУПЦІЯ, РЕФОРМУВАННЯ.

Лідером за кількістю згадок у текстах є Національний університет «Києво-Могилянська академія» – 112. Друге місце належить Київському національному університету імені Тараса Шевченка – 79. Під час підрахунку до уваги бралися не тільки матеріали, повністю присвячені конкретному ВНЗ, а й окремі згадки в інших текстах.

Образ Києво-Могилянської академії на сторінках «Освіти України» чітко характеризує цитата із статті Ольги Коваленко «Спудейський дух свободи» (Коваленко О. Спудейський дух свободи. – ОУ. – 2014 рік. – №19): «...не було в історії нашої країни іншої інституції, яка б справила більший вплив на розвиток освіти, науки, культури, ніж Києво-Могилянська академія». Цей ВНЗ в аналізованому виданні має виключно позитивний образ і зображується тільки через позитивні субконцепти. Наприклад: «Києво-Могилянська

академія – один з найкращих університетів країни, який завжди перебуває на передньому краї – і революцій, і реформ», «Адже могилянці – скрізь. Наші студенти, викладачі й випускники – дуже активні люди» (Галата С. В'ячеслав Брюховецький: не бійтеся заперечити собі. – ОУ. – 2015. – №31-32), «Так, ми домінуємо, – погоджується Андрій Мелешевич. – І що поганого в тому, що наші випускники стали депутатами чи міністрами?» (Галата С. «Конституція» Могилянці. – ОУ. – 2016. – №36). Отже, позитивний образ Києво-Могилянської академії позначають концептуальні характеристики *найкращий, передовий, активний, домінуючий*.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка також має виключно позитивний образ на сторінках видання «Освіта України», однак його основні концептуальні характеристики – *провідний, класичний* («Це один з провідних університетів України...Класичний і національний у повному значенні цих слів» (Класичний, національний і незалежний. – ОУ. – 2014. – №28), «...Коли йдеться про провідні університети – Київський національний...» (Короденко М. Наука за «Гамбурзьким рахунком». – ОУ. – 2017. – №18-19); «Традиційно найкращі результати серед українських вишів демонструє КНУ імені Тараса Шевченка. Він став єдиним нашим ВНЗ, що увійшов до Шанхайського предметного рейтингу» (Короденко М. Володимир Бугров: на результати хорошого рейтингу, як і на дзеркало, ображатися не варто. – ОУ. – 2017. – №29).

Києво-Могилянська академія і КНУ імені Тараса Шевченка не єдині університети, про які йдеться в «Освіті України». У матеріалах тижневика згадується про НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», НТУУ «ХНУ імені Григорія Сковороди», Донецький національний університет імені Василя Стуса, Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця й Національний авіаційний університет. Виразниками матеріалів про ці університети є субконцепти РЕФОРМУВАННЯ, ЗДОБУТКИ і навіть КОРУПЦІЯ. Так НТУУ «КПІ імені Ігоря Сікорського», НТУУ «ХНУ імені Григорія Сковороди» відомі своїми науковими розробками: «У ніч на 20 червня на навколосезонну орбіту виведено створений у НТУУ «КПІ» перший український наносупутник PolyITAN-1» (Наносупутник родом із КПІ. – ОУ. – 2014. – №24),

«Харківська політехніка – перший університет України, який володіє повним циклом процесів забезпечення енергоефективності й енергетичної автономії» (ВНЗ – за енергоефективність. – ОУ. – 2014. – №11). ДНУ імені Василя Стуса та ТНУ імені В. І. Вернадського були реорганізованими: «У 2015-му питання «евакуації на материк» стало невідкладним... Міністр освіти і науки України Сергій Квіт підписав наказ про організацію освітньої діяльності Таврійського університету на території, яку контролює Україна» (про ТНУ) (Галата С. Володимир Казарін: я оптиміст, ми повернемося до Криму. – ОУ. – 2016. – №1-2). НМУ імені О. О. Богомольця й Національний авіаційний університет називають субконцепт КОРУПЦІЯ: «У заяві йдеться, що Віталій Москаленко надавав розпорядження нараховувати собі щоквартальні премії. Таким чином з 2010 по 2014 рр. ректор незаконно заволодів коштами університету майже на 4 мільйони гривень» (про НМУ) (Екс-ректор під домашнім арештом. – ОУ. – 2014. – №46), «Земельна афера? Ні, не чули. Літаки за вдвічі більшу вартість? «Усе законно» (про НАУ) (Галата С. Жорстке приземлення. – ОУ. – 2015. – №34).

Незважаючи на велику кількість навчальних закладів, про які говориться у матеріалах тижневика та широку тематичну складову цих статей, усе ж більшу частину текстового наповнення «Освіти України» становлять матеріали загальної тематики – про реформування, якість освіти, вступ до університету, навчальний процес, студентське життя, плагіат, захист дисертацій та інше. Цим темам відповідають і однойменні субконцепти – РЕФОРМУВАННЯ, ЗНО, СТУДЕНТИ, ЯКІСТЬ ОСВІТИ, ПЛАГІАТ, ДИСЕРТАЦІЇ, останні тісно переплітаються між собою. Субконцепти РЕФОРМУВАННЯ та ЯКІСТЬ ОСВІТИ є найбільшimi за кількістю тематичних статей. Це можна пояснити провладним спрямуванням видання, його приналежністю до органів державної влади.

За матеріалами «Освіти України» ми зробили висновки, що реформування вищої освіти в Україні має на меті розширити автономію університетів, сформувавши єдиний освітній європейський простір, демократизувати вплив міністерства на навчальний процес, покращити якість вищої освіти й модернізувати її формат. Тож, субконцепт РЕФОРМУВАННЯ є позитивним. Наприклад: «У 2014 році основними завданнями вищої освіти стануть запровадження європейських стандартів і рекомендацій щодо забезпечення її якості, формування єдиного освітнього простору» (Галата С. Дмитро Табачник: українські садочки і виші – одні з кращих. – ОУ. – 2014. – №1-2), «Дати університетам свободу, зробити їх справді автономними – ось той імпульс та головний інструмент, за допомогою якого відбуватимуться реформи» (Грузинський Д. Освітні реформи: реформування вищої освіти. – ОУ. – 2015. – №15), «Міністерство відмовляється від репресивних функцій і хоче бути *партнером навчальних закладів* для досягнення високої якості освіти. Ми відмовляємося від корупції як складової частини управління» (Сто кроків. – ОУ. – 2016. – №23).

ЯКІСТЬ ОСВІТИ: «Андрій Мелешевич має досить амбітну мету *вивести академію у рейтинг 500 кращих*

університетів світу» (Кулик Н. Андрій Мелешевич: наша мета – вивести могилянку в 500 кращих ВНЗ світу. – ОУ. – 2014. – №45), «Часто аспірантура була ефективною й готувала дуже непоганих фахівців. Але загалом *відсоток тих, хто доходив до кінця і захищався, є досить маленьким*» (Кулик Н. Андрій Мелешевич: наша мета – вивести могилянку в 500 кращих ВНЗ світу. – ОУ. – 2014. – №45), «Водночас Лілія Михайлівна констатує: на даний час у нас практично *не працюють інструменти вимірювання реальної якості освіти*» (Шулікін Д. рамковий закон: концептуальні питання. – ОУ. – 2015. – №21) «Загалом більшість студентів оцінили якість вищої освіти в Україні *нижче середнього* – у 2,8 бала за 5-бальною шкалою. Ця оцінка *істотно нижча* за ту, що була у 2011 році (3,5 бала)» (Шулікін Д. Про якість і корупцію. – ОУ. – 2015. – №24) «Наша діяльність спрямовуватиметься насамперед на розроблення та впровадження інструментів, процедур та заходів *із забезпечення і підвищення якості освіти*» (Короденко М. На зміну дінз прийде служба якості. – ОУ. – 2017. – №41-42).

Якість освіти – одне із найважливіших положень закону «Про вищу освіту», якому необхідне реформування, механізм забезпечення якості університетської освіти потребує кардинальної трансформації. Її ми і спостерігаємо на сторінках видання «Освіта України»: 2014-2015 рр. – розуміння того, що існуючі інструменти вимірювання якості освіти неефективні, амбітні плани та очікування щодо виконання закону «Про вищу освіту»; 2016-2017 рр. – створення та діяльність НАЗЯВО і Служби якості, конкретні дії; 2018 р. – оцінка діяльності НАЗЯВО, «робота над помилками». Тож, концепт ЯКІСТЬ ОСВІТИ є і позитивним, і негативним одночасно.

Субконцепти ПЛАГІАТ і ДИСЕРТАЦІЯ на сторінках тижневика зустрічаються поодинокі, однак тісно переплітаються між собою й мають негативне емоційне забарвлення. Плагіат називають *«ганебною практикою»* (Боротьба з плагіатом. – ОУ. – 2014. – №42), *«проблемою кожної конкретної людини»*, яка має сміливість називати себе науковцем» (Шулікін Д. За академічну чесність. – ОУ. – 2015. – №33), *«великою проблемою на пострадянському просторі»*, *«крадіжкою чужих думок»* (Шулікін Д. За академічну чесність. – ОУ. – 2015. – №33), *«новітнім трендом»* ((Шулікін Д. Академічна чесність: практики ВНЗ. – ОУ. – 2017. – №18-19).

Плагіат є однією з основних ознак у концептуальному полі субконцепту ДИСЕРТАЦІЯ. Наприклад: «Ми також бачимо в інтернеті *велику кількість оголошень із надання специфічних «послуг»* – написання дисертаційних досліджень» (Шулікін Д. Андрій Гевко: ВНЗ, в якому працюють батько, син, брат – уся родина, не можна назвати здоровим. – ОУ. – 2014. – №30), «За останній рік виявлено *16 підроблених дипломів* про вищу освіту, які не були підтверджені навчальними закладами» (Шулікін Д. Антикоруptionний вектор. – ОУ. – 2014. – №46), «Частина вчених сказали собі: *стоп, покривати плагіат* – це просто ганебно!» (Короденко М. Андрій Гевко: плагіат починається не з дисертації. – ОУ. – 2014. – №46), «Усім добре відомо, що низка наших навчальних закладів *просто друкує дипломи*, – зауважив Прем'єр. – На

першому етапі ми позбавили ліцензій 70 ВНЗ» (10 хвилин про освіту. – ОУ. – 2016. – №31-32).

Оскільки нейтральні тексти не є емоційно забарвленими і не несуть у собі конкретної проблематики, детально розглядати ми їх не будемо.

Висновок. Тож, проаналізувавши концептуальне поле концепту УНІВЕРСИТЕТ тижневика «Освіта України» ми зробили висновок, що найбільші за кількістю тематичних матеріалів субконцепти, а саме РЕФОРМУВАННЯ і ЯКІСТЬ ОСВІТИ, є позитивними. Відповідно й образ університету як інституції теж має позитивне емоційне забарвлення. Негативні суб-

концепти мають другорядний характер, зустрічаються поодинокі.

За результатами дослідження можна дати таку збірну характеристику українському університетові як інституції:

- класичний, передовий, рейтинговий;
- автономний;
- орієнтований на європейські стандарти;
- постійно працює над підвищенням якості освіти та над її контролем;
- славиться своєю науковою діяльністю й розробками.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – С. 396.
2. Желіховська Н. С. Теоретичне обґрунтування публіцистики як виду літературної діяльності у працях В. Здорогеги / Електронна бібліотека Інституту журналістики: зб. наук. праць. – 2006. – Доступ [05/02/21]. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1677>.
3. Здорогега В. Й. Мистецтво публіциста / В. Й. Здорогега. – К.: Радянський письменник, 1966. – С. 175.
4. Киричок А. В. Використання нових медіа у формуванні іміджу ВНЗ / А. В. Киричок // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 2. – С. 42-44.
5. Кубрякова Е. С. Концепт. Краткий словарь когнитивных терминов // Е. С. Кубрякова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1996. – С. 90-93.
6. Кузнецова Т. В. Аксиологічні моделі мас-медійної інформації: монографія / Т. В. Кузнецова. – Суми: Університетська книга, 2010. – 304 с.
7. Марущак А. В. Политико-социальный образ России в американском медиапространстве / А.В. Марущак // Журналистский ежегодник. – 2012. – №1. – С. 93-96.
8. Пархоменко Я. А. Публіцистична складова медійного образу / Я. А. Пархоменко // Вісник електронних і друкованих ЗМІ. – 2015. – №1 (23). – С. 31-49.
9. Штерн І. Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енцикл. словник для фахівців з теоретик. гуманіст. дисциплін та гуманіст. інф-ки / І. Б. Штерн. – К.: АртЕк, 1998. – 191-195 С.

REFERENCES

1. Busel, V. (2005). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Perun.
2. Zhelikhovska, N. (2006). Teoretychne obgruntuvannia publitsystyky yak vyduliteraturnoi diialnosti u Pratsiakh V. Zdrovegy [Theoretical substantiation of journalism as a literary activity in the works of V. Zdrovega]. *Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky: zb. nauk. prats*. Retrieved from <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1677>.
3. Zdroveha, V. (1966). Mystetstvo publitsista [The art of the publicist]. Kyiv: Radianskyi pismennyk.
4. Kyrychok, A. (2015). Vykorystannia novykh media u formuvanni imidzhu VNZ [The use of new media in shaping the image of the university]. *Visnyk knyzhkovoї palaty*, 2, 42-44.
5. Kubryakova, E. (1996). Kontsept. Kratkiy slovar kognitivnykh terminov [Concept. A Concise Dictionary of Cognitive Terms]. Moskva: Izdatelstvo Moskovskogo universiteta.
6. Kuznietsova, T. (2010). Aksiolohichni modeli mas-mediinoi informatsii: monohrafiia [Axiological models of mass media information: monograph]. Sumy: Universytetska knyha.
7. Marushchak, A. (2012). Politiko-sotsialnyy obraz Rossii v amerikanskom mediaprostranstve [Political and social image of Russia in the American media space]. *Zhurnalistskiy ezhegodnik*, 1, 93-96.
8. Parkhomenko, Ya. (2015). Publitsystychna skladova mediinoho obrazu [Journalistic component of the media image]. *Visnyk elektronnykh i drukovanykh ZMI*, 1 (23), 31-49.
9. Shtern, I. (1998). Vybrani topiky ta leksykon suchasnoi lnhvistyky [Selected topics and lexicon of modern linguistics]. Kyiv: ArtEk.

The university concept as a structural element image creation of the ukrainian higher school (the weekly "Education of Ukraine" as axample)

A. V. Volyk

Abstract. The article explores the conceptual field of the concept UNIVERSITY of the official publication of the Ministry of Education and Science of Ukraine "Education of Ukraine", analyzes its subconcepts, as well as the role of concepts in the process of education. It is determined that the pages of "Education of Ukraine" are dominated by subconcepts of positive evaluation value. The dominant subconcepts of the conceptual field UNIVERSITY in the newspaper are REFORM AND QUALITY OF EDUCATION. In terms of the number of thematic materials, they are the largest and have a positive evaluation value. Negative or partially negative are the subconcepts CORRUPTION, PLAGIARISM, DISSERTATION, FINANCING. However, materials with such subconcepts are almost non-existent, they are isolated.

Keywords: university image, image formation, journalistic image, media image, conceptual field, subconcept.